

Mirosława Nowak-Dziemianowicz

Wrocław, 25 marca, 2017

Wydział Nauk Pedagogicznych

Dolnośląska Szkoła Wyższa

Recenzja rozprawy doktorskiej Magister Ewy Kos pt: „Warunki uczestnictwa społecznego w doświadczeniach biograficznych kobiet odnoszących sukcesy zawodowe” (255stron plus bibliografia oraz spis tabel i rysunków) napisanej pod kierunkiem prof. nadzw. dr hab.Danuty Urbaniak-Zajac, przygotowana dla Rady Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego

Wprowadzenie

Recenzowana rozprawa ma przejrzystą, logiczną i spójną strukturę. Składa się na nią pięć rozdziałów o zróżnicowanej i dobrze uzasadnionej problematyce. Lektura tej pracy pozwala stwierdzić, iż problem uzasadniania jest mocną stroną jej Autorki. Na każdym etapie konstruowania pracy ma Ona świadomość tego o czym pisze i dlaczego to robi. Uzasadnienia przez Nią formułowane odnoszą się zawsze do problematyki pracy, przyjętych w niej celów, są podporządkowane wybranej orientacji metodologicznej. Przedstawiane są w zwięzły, czytelny sposób, są przekonujące, pokazują czytelnikowi intelektualną drogę Autorki, Jej pytania, zamierzenia, sekwencję badawczych działań. Autorka prezentuje zdolność do precyzyjnego formułowania własnych myśli, uzasadniania własnych wyborów, pokazywania genezy własnych zainteresowań badawczych. Czytelnik na każdym jej etapie wie i rozumie, dlaczego została przywołana ta a nie inna koncepcja, wie i rozumie, o co Doktorantka pyta, w jaki sposób i dlaczego właśnie w taki prowadzi własne postępowanie badawcze. Dyscyplina intelektualna, poznawcza precyzja są więc według mnie wyznacznikami tej pracy, są jej niewątpliwym atutem, tym, co ją wyróżnia.

Logika prowadzonego wywodu czyni go jasnym, przejrzystym, dobrze osadzonym w dotychczasowym stanie badań nad interesującym Autorkę problemem, czyni go także znakomitą, budzącą zainteresowanie czytelnika lekturą.

Problematyka pracy

Autorka stawia w swej rozprawie doktorskiej pytanie o warunki uczestnictwa społecznego kobiet. Pytanie to kieruje do grupy kobiet, które odniosły sukces zawodowy.

Interesuje ją przede wszystkim dokonanie analizy warunków oraz przebiegu procesów (kształcenia, działania), sprzyjających nabywaniu postawy aktywnej, zaangażowanej społecznie. Pyta więc kobiety sukcesu o to, w jaki sposób postrzegają one rzeczywistość społeczną oraz możliwości jej zmieniania, pyta o warunki ich działania w obszarze szeroko pojętej praktyki społecznej. Świadomie wybiera jako przedmiot prowadzonych analiz, rekonstrukcji i interpretacji problematykę uwarunkowań sukcesu. Wpisuje się tym samym w ten obszar badań, który jest nieco zaniedbany, przyćmiony przez studia nad genezą, uwarunkowaniami i strategiami przewyższania porażek w opisywanym przez siebie obszarze.

Widzę jednak ogromny i ważny poznawczo związek między problematyką porażki i sukcesu kobiet w sferze publicznej, na rynku pracy czy szerzej- w procesie konstruowania własnej biografii. Opis trajektorii sukcesu, zaangażowania, partycypacji jest wszakże odpowiedzią na pytanie jak, kiedy, w jakich warunkach można uniknąć porażki w ważnym dla siebie wymiarze jednostkowego i społecznego działania? Sukces kobiet, biograficzna droga, która do niego prowadzi to ważne źródło wiedzy opisowej, wyjaśniającej, umożliwiającej rozumienie tego społecznego zjawiska, jakim jest aktywność społeczna kobiet. Jest to także wiedza krytyczna, pokazująca proces emancypacji grupy, którą z pewnością można nazwać defaworyzowaną w ciągle zdominowanym przez mężczyzn świecie polityki, władzy, biznesu, rynkowego sukcesu. Dlatego też, z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, iż recenzowana praca podejmuje ważną społecznie problematykę, jest niezwykle aktualna, nowatorska i społecznie zaangażowana.

Struktura pracy

Autorka rozpoczyna od przedstawienia stanu badań, które dotyczą sytuacji zawodowej i życiowej kobiet. Robi to bardzo sprawnie, dokonuje ważnych syntez, na podstawie literatury przedmiotu potwierdza tezę o dość powszechnym defaworyzowaniu kobiet w sferze publicznej ze względu na płeć. Zastrzeżenia budzi jednak to, iż analizuje badania opublikowane pod koniec lat dziewięćdziesiątych i na początku dwutysięcznego roku- zabrakło badań najnowszych, w których znajdujemy aktualne, dzisiejsze, jeszcze „gorące „ problemy w tym zakresie. Książki opublikowane w latach 2000- 2005, 2007 odnoszą się do badań zawsze sprzed kilku lat- to wynik procesu wydawniczego w Polsce. Dlatego też w prezentacji wyników badań dotyczących sytuacji kobiet w sferze publicznej, na rynku pracy zabrakło opisów i analiz dzisiejszych problemów, takich jak dyskurs

nowego macierzyństwa, jak trwała ambiwalencja związana ze społeczną, tradycyjną rolą kobiety i towarzyszącą jej potrzebą samorealizacji i rozwoju, jakimi coraz częściej kierują się dzisiaj kobiety.

Gdyby Doktorantka sięgnęła po nieco nowszą literaturę, zauważyłaby, iż nazywana przez socjologów grupą społeczną „rodzina mała”, która rozwinęła się wraz z powstaniem społeczeństwa przemysłowego pozostaje w wyraźnej sprzeczności wobec równoległe do rozwoju tego społeczeństwa kształtującej się idei równości. Przyczyną tej sprzeczności jest identyfikowanie kobiety, jej społecznej roli, z rodziną. Rola ta czyni z kobiety często osobę „wtórnie niesamodzielną”, a więc zależną ekonomicznie od partnera. Ta wtórna niesamodzielnosc, generująca zależność jednej osoby od drugiej ma wymiar nie tylko ekonomiczny. Mężczyzna jest tutaj w uprzywilejowanej sytuacji w wielu jednocześnie obszarach społecznego życia. „To dookoła niego kręci się rynek pracy lub to raczej on kręci się wokół rynku pracy, a przymus pracy zarobkowej skazuje wyznaczoną «osobę rodzinną» - czyli właśnie żonę - na współmobilność, na ekonomiczny «los z drugiej ręki», na dożywotnią, niejako stanowo - rodową - rolę osoby działającej na płaszczyźnie rodziny i w gospodarstwie domowym” (Beck i Beck-Gernsheim, Całkiem zwyczajny chaos miłości. Wydawnictwo Naukowe DSW, Wrocław 2013, s. 4).

Ten wymiar rodzinnego życia rodzi zależność, marginalizuje rolę kobiety z perspektywy tej najważniejszej dzisiaj, neoliberalnej kategorii jaką jest rynek pracy. Jednakże wartości, które dzisiaj stają się centralne dla kobiet i mężczyzn, takie jak wolność, niezależność, samorealizacja, rozwój oraz towarzysząca im (czy też będąca ich warunkiem) równość praw sprawiają, że coraz więcej kobiet podejmuje pracę zawodową, realizuje się w sferze publicznej, przekraczając tym samym przypisaną roli sferę prywatną. Mała rodzina staje się więc, zdaniem wielu zajmujących się tym problemem socjologów, strukturą jednocześnie nowoczesną i ponowoczesną - zakorzenioną w tradycji i z tradycją tą zrywającą.

„W obliczu tej masowej ucieczki staje się naraz widoczne, że rodzina - ten miraż nadziei, miejsce czułości, nierynkowości, prywatnego szczęścia i wzajemnego uzupełniania się czy jak też inaczej opisywane są życzenia, które mają tutaj swoje schronienie - jest pod względem budowy hybrydą dwóch epok, kombinacją czułości, niewolnictwa oraz nowoczesności i ulega rozpadowi w takim stopniu, w jakim dokonuje się coś najbardziej normalnego na świecie, mianowicie to, że kobiety również domagają się dla siebie wolności i równości - wartości, które mężczyźni - z uzasadnionych dla siebie powodów

i dlatego nie do końca słusznych - chcieli pozostawić w granicach rodziny” (Beck i Beck-Gernsheim, 2013, s. 4). Wielu współczesnych socjologów (Beck i Beck-Gernsheim, Kaufmann, Titkow, Karolczuk, Hrycińska) uważa, że współczesne problemy w małżeńskich związkach są na tyle uniwersalne, iż stanowią przejaw strukturalnego kryzysu, jaki dotyka współczesne, postprzemysłowe społeczeństwa.

Myślę, że wskazanie tej nieredukowalnej ambiwalencji, wpisanej w funkcjonowanie współczesnych indywidualistów- kobiet i mężczyzn, którzy z jednej strony dążą przede wszystkim do realizacji i zaspokojenia własnych potrzeb a z drugiej strony niezwykle wysoko umieszczają wartość rodziny w hierarchii własnych wartości znacznie wzbogaciłoby i uaktualniło poruszaną w pracy problematykę. Myślę także, iż nie będąc głównym przedmiotem badań problematyka stanowi społeczno-kulturowy kontekst dla stawianych w pracy pytań.

Ogromną zaletą sposobu, w jaki Autorka problematyzuje własną przestrzeń badawczą jest natomiast odwołanie się do teorii uczestnictwa społecznego autorstwa Jacka Piekarskiego. Przywołanie tej teorii, sposób jej przedstawienia oraz niezwykle umiejętnie się nią posługiwanie to kolejne atuty recenzowanej pracy. Recenzowana praca jest przykładem rozpraw, w których przywołana i opisana teoria staje się narzędziem stawiania pytań oraz udzielania odpowiedzi. Kategorie, wywiedzione z koncepcji uczestnictwa społecznego Jacka Piekarskiego są w pracy bardzo dobrze opisane, zastosowane, zarówno na etapie pytań badawczych, konstruowania metody badawczej jak i podczas interpretacji i uogólnień materiału narracyjno- biograficznego pochodzącego z badań.

Praca ma przejrzystą, logiczną strukturę, bardzo jasny, zawsze uzasadniony teoretycznie i autorsko skomentowany sposób prowadzenia naukowego wywodu.

Projekt badań własnych, metodologia badań.

O wartości badań w naukach społecznych decyduje według mnie przede wszystkim świadomość metodologiczna badacza, jego zrozumienie wybranej orientacji badawczej, autentyczne przekonanie o adekwatności metody do stawianych pytań. W recenzowanej pracy mamy do czynienia z Badaczką, która osiągnęła w tym zakresie bardzo wysoki poziom kompetencji. Opis wybranej orientacji badawczej, sposób rozumienia badań jakościowych, zastosowany wywiad narracyjny, autorskie potraktowanie kategorii pojęciowych zaproponowanych w metodologii Fritza Schutza to kolejne mocne, bardzo mocne punkty recenzowanej pracy. Niezwykle wysoko oceniam

także stosowane w pracy szerokie rozumienie narracji, nie sprowadzanie tej kategorii wyłącznie do metody badań lub do ich przedmiotu. Doktorantka w oparciu o rozległe studia literaturowe przedstawia rozumienie narracji jako sposobu organizowania doświadczenia, konstruowania biograficznej historii o „ja”.

Wysoko oceniam także:

1. Zastosowany w pracy sposób – schemat procedury analityczno-interpretacyjnej.
2. Sposób, precyzję w przedstawieniu własnej problematyki badawczej

Pytanie badawcze, na które Doktorantka w pracy odpowiada dotyczy przebiegu procesu uczestnictwa społecznego kobiet, które odniosły sukces, sposobu wykorzystania przez nie zasobów, sposobów ich tworzenia, oraz sposobów konstruowania własnego środowiska społecznego. Cztery pytania szczegółowe dotyczą;

1. Środowiska rodzinnego i szkolnego badanych kobiet
2. Drogi prowadzącej kobiety do kariery
3. Wyborów, jakich na tej drodze dokonywały kobiety (z uwzględnieniem sytuacji zmiany)
4. Oceny własnego życia.

Na podkreślenie, według mnie zasługuje także wybór do szczegółowej analizy czterech kluczowych przypadków, czyli narracji kobiet uznanych przez Doktorantkę za poznawczo i interpretacyjnie bogate i umożliwiające udzielenie odpowiedzi na postawione w pracy pytania badawcze. Ważną umiejętnością, którą zaprezentowała Doktorantka w odniesieniu do całości zebranego przez siebie materiału jest umiejętność konsekwentnego, rozumiejącego prezentowania oraz interpretowania wysłuchanych narracji zgodnie z przyjętą perspektywą teoretyczną. Opisane przez Nią w rozdziale drugim kategorie pojęciowe stają się kryteriami porządkowania zebranego materiału- wypowiedzi Narratorek. W bardzo interesujący sposób dokonuje Ona rekonstrukcji warunków uczestnictwa społecznego Narratorek na podstawie opowiedzianych przez nie fragmentów własnej biografii. Dużym osiągnięciem metodologicznym jest także zastosowana w pracy wielokrotna i różnorodna konwencja prezentacji wysłuchanych narracji. Sposób prezentacji zebranego materiału- historii życia, autobiograficznych narracji jest w perspektywie badań jakościowych równie ważny, jak sposób ich interpretacji. Oba są ze sobą ściśle powiązane, wzajemnie się warunkują. Prezentacja wysłuchanych narracji nie może być przypadkowa- nie są one jedynie ilustracją

wniosków i refleksji badacza. W przypadku recenzowanej pracy mamy do czynienia z bardzo świadomą, zrozumiałą dla czytelnika i konsekwentnie podporządkowaną projektowi badań praktyką badawczą- różne sposoby prezentacji wysłuchanych narracji prowadzą do pogłębienia analiz i interpretacji gdyż pozwalają wykorzystać wszystkie, obecne w narracjach wątki. Gdyby Doktorantka przyjęła z góry jakiś jeden schemat prezentacji wysłuchanych narracji wówczas niejako „zgubiłaby” wątki, które różnią poszczególne biografie kobiet odnoszących sukcesy a praca straciłaby wiele z opisu wielowątkowych, różnorodnych praktyk społecznego uczestnictwa, jakie stało się udziałem biorących udział w badaniach kobiet.

Interpretacja narracji kobiet sukcesu- opis warunków ich społecznego uczestnictwa.

Rozdział piąty recenzowanej pracy może być przykładem zarówno dyscypliny metodologicznej jak i kompetencji poznawczych i refleksyjnych Badaczki. Konsekwentnie stosowane kategorie pojęciowe Fritza Schutzego pozwalają pokazać biograficzne plany działania Narratorek, wzorce instytucjonalne oraz przemiany. Doktorantka używa tych kategorii zgodnie ze znaczeniami, jakie nadał im Autor stosowanej w pracy koncepcji. Jednakże kompetencje Ewy Kos umożliwiają autorskie poszerzenie stosowanych w pracy kategorii. Doktorantka rekonstruuje w narracjach kobiet różne biograficzne plany działania, przemiany oraz wzorce instytucjonalne.

Bardzo interesujący, dojrzały i teoretycznie dobrze osadzony jest także sposób, w jaki odpowiada Ona na postawione w pracy pytania badawcze. Za Narratorkami wiele uwagi poświęca polityczno- społeczno- gospodarczym czynnikom warunkującym ich społeczne uczestnictwo, pokazuje strategie radzenia sobie ze zmianą. Bardzo zainteresował mnie w tym kontekście opisany przez Ewę Kos wybór jako strategia radzenia sobie ze zmianą, zwłaszcza wyodrębniony przez Nią wybór rutynowy, niejako automatyczny, adaptacyjny sposób reagowania na zmianę. Opis tej strategii, włączenie jej w biograficzne schematy działania traktuję jako kolejny przykład wysokich kompetencji badawczych Doktorantki.

Wnioski, do jakich dochodzi są ważne, ciekawe i nowe- pokazują jak bardzo o naszym zaangażowaniu w społeczne działanie decydują trzy poziomy, na jakich możemy/ chcemy funkcjonować. Są to : poziom struktur państwa, poziom instytucji oraz poziom indywidualny. Na każdym z tych poziomów Narratorki- kobiety sukcesu bywały liderkami, organizowały innym warunki do uczenia się oraz uczyły się same, budowały

własne kompetencje adaptacyjne oraz strategie emancypacyjne, związane z twórczym, aktywnym stosunkiem do zmiany. Odpowiedzialne za siebie, odpowiedzialne za innych, za wspólnotę, odważne liderki to portret kobiet sukcesu, jaki wyłania się z zaprezentowanych w rozprawie badań. Jest on pouczający i optymistyczny zarazem. Własna aktywność, odwaga do organizowania wspólnot, umiejętność kreowania środowiska oraz organizowania społeczności praktyki to cechy, które zapewniają kobietom sukces.

Konkluzja

Uważam, że rozprawa doktorska Magister Ewy Kos porusza ważną, nową i aktualną problematykę pedagogiczną, wypełnia lukę w polskiej pedagogice społecznej, napisana jest z teoretyczną dbałością, niezwykłą konsekwencją, metodologiczną perfekcją, interpretacyjnym profesjonalizmem. Może być przykładem jakościowych badań narracyjnych, teoretycznie, metodologicznie i interpretacyjnie doskonale uzasadnionych i zaprezentowanych. W każdym z wymienionych wymiarów recenzowana dysertacja przewyższa poziom wymagań stawianych takim pracom- wnioskuję o jej wyróżnienie. Gratuluję także Promotorce - Pani prof. UŁ dr hab. Danucie Urbaniak-Zajac, której niezwykle kompetencje metodologiczne są z całą pewnością jednym ze źródeł wysokiej jakości tej pracy. Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia uważam, że dysertacja Magister Ewy Kos spełnia wymogi Ustawy o Stopniach i Tytule Naukowym i z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mirosława Nowak- Dziemianowicz